

- Дерманова, 2002* – Дерманова И. Б. Шкала явной тревожности СМАС (адаптация А. М. Прихожан) / Диагностика эмоционально-нравственного развития. Ред. и сост. И. Б. Дерманова. – СПб., 2002. – С. 60-64.
- Коробко, 2014* – Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. 2-е видання / С. Л. Коробко, О. І. Коробко. – К.: Літера ЛТД, 2014. – 416 с.
- Обухова, 2011* – Обухова Л. Ф. Возрастная психология : учебник / Л. Ф. Обухова. – М.: Издательство Юрайт; МГППУ, 2011. – 460 с.
- Петров, 2015* – Петров А. А. Исследование тревожности у детей младшего школьного возраста / А. А. Петров // Концепт. – 2015. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://e-koncept.ru/2015/95097.htm>.
- Рогов, 2003* – Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога / Е. И. Рогов. // Кн.1 – М.: ВЛАДОС, 2003. – 198 с.

REFERENCES

- Arakelov, 2011* – Arakelov N. E. Psykhofyziolohycheskyi metod otsenky trevozhnosty / N. E. Arakelov, E. E. Lysenko // Psykholohycheskyi zhurnal. – 2011. – №2. – 38s.
- Bocharina, 2014* – Bocharina N. O. Psykholohiia osobystosti : navchalnyi posibnyk / N. O. Bocharina. – Pereiaslav-Khmelnytskyi : FOP Lukashevych, 2014. – 225 s.
- Brel, 2010* – Brel E. Iu. Sotsyalno-psykholohycheskye faktory formirovaniya trevozhnosty u mladshykh shkolnykov u puty ee profylaktyky u korrektsyy. Avt. kand. dys. / E. Iu. Brel. – Tomsk, 2010. – 142 s.
- Dermanova, 2002* – Dermanova Y. B. Shkalayavnoitrevozhnosty СМАС (adaptatsiya A. M. Prykhozhan) / Dyahnostyka emotsyonalno-nravstvennohorazvytyia. Red. y sost. Y. B. Dermanova. – SPb., 2002. – S.60-64.
- Korobko, 2014* – Korobko S. L. Robota psykholoha z molodshymy shkoliaramy: Metodychnyi posibnyk. 2-e vydannia / S. L. Korobko, O. I. Korobko. – K.: Litera LTD, 2014. – 416 s.
- Obukhova, 2011* – Obukhova L. F. Vozrastnaiapsykholohyia: uchebnyk / L. F. Obukhova. – M.: YzdatelstvoYurait; MHPPU, 2011. – 460 s.
- Petrov, 2015* – Petrov A. A. Yssledovanye trevozhnosty u detei mladsheho shkolnoho vozrasta / A. A. Petrov // Kontsept. – 2015. Elektronyi resurs. – Rezhym dostupu: <http://e-koncept.ru/2015/95097.htm>.
- Rohov, 2003* – Rohov E. Y. Nastolnaia knyha praktycheskoho psykholoha / E. Y. Rohov. // Kn.1 – M.: VLADOS, 2003. – 198 s.

УДК 316:378

Ярослава Василькевич

ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ КРЕАТИВНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті подано аналіз проблеми трансформації основ традиційної етики як соціокультурного наслідку високих темпів креативно-інноваційного розвитку. Розглянуто наслідки зростаючої ролі креативності: заохочувальна настанова стосовно інновацій, автономність творчості, сильна нерівномірність розподілу творчої активності, етичні проблеми високих темпів інноваційного росту. Виділено основні тенденції розвитку, які будуть супроводжувати зростаючу соціальну роль креативності: «оплата» прогресу частковою втратою ідентичності; «непередбачуваність» інновацій; закон «концентрації та розсіювання» креативності; етичні наслідки – руйнування взаємостосунків між поколіннями та запозичення творчих досягнень. Наведено практичні рекомендації щодо завдань наукової та культурної політики (селективна підтримка культурної спадщини, нежорстке задання пріоритетів подальшого наукового й культурного розвитку); змін законодавства (в сторону більш адекватної репрезентації креативної фракції населення); впливу на соціально-психологічну сферу

(із врахуванням глобалізації та зростаючої ролі креативних процесів, в плані гармонізації взаємостосунків між поколіннями).

Ключові слова: традиційна етика, креативно-інноваційний розвиток, «елітизм» творчої діяльності, інформаційне суспільство.

В статті представлено аналіз проблеми трансформації основ традиційної етики як соціокультурного насліддя високих темпів креативно-інноваційного розвитку. Розглянуті насліддя ролі креативності: поощрительная установка относительно инноваций, автономность творчества, сильная неравномерность распределения творческой активности, этические проблемы высоких темпов инновационного роста. Выделены основные тенденции развития, которые будут сопутствовать возрастающей социальной роли креативности: «оплата» прогресса частичной утратой идентичности; «непредсказуемость» инноваций; закон «концентрации и рассеивания» креативности; этические последствия – разрушение взаимоотношений между поколениями и заимствование творческих достижений. Приведены практические рекомендации применительно к задачам научной и культурной политики (селективная поддержка культурного наследия, нежесткое задание приоритетов дальнейшего научного и культурного развития); к изменениям законодательства (в сторону более адекватной репрезентации креативной фракции населения); воздействия на социально-психологическую сферу (с учетом глобализации и растущей роли креативных процессов, в плане гармонизации взаимоотношений между поколениями).

Ключевые слова: традиционная этика, креативно-инновационное развитие, «элитизм» творческой деятельности, информационное общество.

In the article is shown the analysis of the problem of transformation of the basics of traditional ethics as sociocultural consequence of high paces of creative and innovative development. Highlighted that the main feature characteristic for creative and innovative activity is extremely high rates of its development that significantly exceed the speed of growth of all other indicators of sociopsychological evolution. To find out sociocultural consequences of such fast growth was examined two its aspects: temporal (creation of information wealth that has modern society during the life of the current generation) and spatial (different speeds of dynamic processes in different regions and cultures, i.e. information irregularity).

Indicated that very fast temporal changes primarily strikes on the basis of traditional ethics prevailing in society. Considered two basic ethical requirements that society could «perfectly match»: from the side of society desired positive social activities assessment carried out by the previous generations; from individual side desired status growth, related to the age. In particular, the first of these requirements, due to the high rate of information growth loses its basics, causing inharmonious intergeneration relationships. Accordingly, proposed the recommendation: to implement – by means of social and cultural policy – the impact on social and psychological scope in terms of harmonization of intergeneration relations. Highlighted ethical consequence of the spatial aspect of fast growth creativity: «information theft», the possibility of non- compensation information borrowing by one culture the creative achievements of other culture. Proposed the way out of this «ethic impasse»: recognition by «acceptors» of the borrowing fact with gratitude for the achievements.

Keywords: traditional ethics, creative and innovative development, «elitism» of creativity, information society.

Постановка проблеми. При вступі більшості соціумів в інформаційну фазу еволюції зростає соціальна роль інформаційних процесів, основу яких складають процеси креативні. Саме завдяки творчим процесам появляются інновації, які просувають розвиток і створюють інформаційний фундамент для динаміки соціальної системи. Тому на сьогоdnішньому етапі розвитку суспільства особливо актуальними стали дослідження творчості в соціальному та культурному контекстах. У сучасному високотехнологічному світі творчі можливості людей багато в

чому визначають конкурентоздатність держави. Суттєвим є й зворотний напрямок детермінації – культурне середовище впливає на творчі досягнення.

Творчість сьогодні розглядають як джерело суспільного та економічного прогресу. Якісно змінюється характер праці та роль творчості в житті людства. Сьогодні виробництво інноваційного продукту стає показником розвинутості країни та значною мірою визначає національне багатство. Тому на міждержавному рівні виникають феномени так званого «полювання за мізками», тобто спроби розвинутих країн переманювати до себе найбільш інтелектуальних і творчих людей з усіх частин світу. Роль креативності у формуванні конкурентоздатності держави посилюється ще й тому, що творчі досягнення в суспільстві розподіляються досить нерівномірно. Незначна меншість людей виробляє більшу частину творчого продукту.

Сучасне суспільство потребує творчості. Р. Стернберг і О. Григоренко зазначають, що подібно до того як у свій час суспільною вимогою до розвитку психіки дитини було «оволодіння навичкою читання», – так у наш час «щось подібне відбувається з психологічною функцією творчості: вона перестає бути справою одиниць» [*Основные современные..., 1997: с. 187*]. Назріла необхідність найширшого залучення творчого потенціалу людей в сучасне ділове та суспільне життя, стверджує Е. де Боно. «Коли технологія, інформація і компетентність є товаром, найважливішою стає творчість» [*Основные современные..., 1997: с. 90*].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-історичний, етичний і психологічний «контекст» творчості та розвитку креативності вивчались у численних дослідженнях соціологів, істориків культури, психологів (С. Аріетті, Дж. Гоуен, Т. Манро, М. Олсон, А. Маслоу, К. Роджерс, Л. Виготський, Я. Пономарьов, О. Матюшкін, Л. Єрмолаєва-Томіна, Н. Гончаренко та ін.).

Вплив безпосереднього соціального оточення, конкретних соціальних ситуацій, в яких опиняється людина, на пізнавальні здібності в цілому та креативність зокрема досліджувався в роботах Т. Любарта, Р. Стернберга, В. Дружиніна, Н. Хазратової, А. Вороніна, І. Пуфаль-Струзік, Д. Ушакова, Т. Баришевої, Н. Вишнякової, К. Петрова та ін.

Мета статті – аналіз проблеми трансформації основ традиційної етики як соціокультурного наслідку високих темпів креативно-інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Макросоціальні фактори мають значний вплив на суспільну свідомість і суспільні емоції, тому можуть непрямо сприяти або перешкоджати розвитку творчої активності членів суспільства. Політичним, соціально-економічним становищем у країні вони впливають на прояв творчої активності членів суспільства. До факторів, які позитивно впливають на творчість, відносять інтенсивну соціальну динаміку, плюралізм, свободу, демократію, змагання ідей.

Детермінантою творчих процесів у суспільстві є також актуальна соціальна ситуація. Основними характеристиками соціальних процесів, які відбуваються на сьогодні в країнах пострадянського простору, є нестабільність, динамічність, зміни стереотипів і всієї системи цінностей. Сучасна реальність вирізняється як негативними, кризовими тенденціями, так і позитивними процесами. До негативних тенденцій можна віднести нерівномірність розвитку різних економічних і соціальних сфер, різке розшарування суспільства, дегармонізацію соціальних стосунків, зниження життєвого рівня. Позитивними тенденціями в кризові періоди розвитку суспільства є пробудження закладених у людині природних творчих сил – прояв «ефекту спонтанної творчої активності». Багато аспектів розвитку креативності може бути обумовлена також приналежністю людини до певної соціально-економічної групи. Історично закладені в країні також і мезосоціальні підґрунтя творчості: багатство національних і етнічних традицій, різноманітність культурних стимулів і течій.

Загалом суспільство, яке сприяє розвитку творчості, так зване «креатогенне суспільство», характеризують такі особливості: доступ до засобів культури; відкритість до різних «культурних стимулів»; прагнення членів суспільства чогось досягнути; вільний, позбавлений дискримінації, рівний для всіх доступ до освіти; відсутність привілеїв для одних груп і пригнічення інших; різноманітність культурних течій; інтелектуальна толерантність; взаємодія та співробітництво творчих особистостей; наявність системи нагород і заохочень.

До соціальних факторів, які впливають на творчість, відноситься культура як набір загальних для групи людей способів мислення, поведінки, традицій, цінностей і символів, що структурують взаємодію цих людей з фізичним і соціальним оточенням. Культура присвоюється та передається від покоління до покоління, проте її характер еволюціонує в міру появи новацій або взаємодії з іншими культурами. Дослідження показують, що кожній культурі відповідають свої власні уявлення про творчий акт і що культурний контекст впливає як на рівень креативності, так і на можливість творчого вираження в тих чи інших сферах.

Різні культури та різні субкультури в рамках одного співтовариства сильно відрізняються за підтримкою творчої діяльності та заборонами на неї. Історіометричні дослідження, проведені Д. Саймонтоном [Любарт, 2009], показали, що наявність визнаних творців у певному поколінні того чи іншого суспільства стає деякою мірою передвісником рівня креативності наступних поколінь у тій же галузі. Окрім цього, близькість численних культурних і промислових центрів також може підтримувати розвиток творчих культур.

На думку низки дослідників, європейці є «індивідуалістами», а мешканці країн Східної Азії – більшою мірою «колективістами». Відзначається, що «в колективістських культурах Східної Азії людина підпорядковує свої особисті цілі колективній задачі ... в той час як на

індивідуалістичному Заході більшість людей вважаються окремими та автономними, вони живуть згідно зі своїми особистими цілями» [Творчество..., 2011: с. 18]. Підпорядкованість особистих цілей колективним, характерна для Східної Азії, не сприяє творчим досягненням, для яких необхідно висувати особисті цілі на перший план. Очевидно, саме тип індивідуалістичної особистості, більшою мірою характерний для європейців, відповідає творчим проявам.

Проблема дослідження творчості на макрокультурному рівні вимагає аналізу соціокультурних феноменів, які породжуються креативно-інноваційним суспільством.

У соціальних системах розвиваються тенденції, які супроводжують зростаючу соціальну роль креативності, а в сприятливих випадках – стимулюють цю роль. До наслідків зростаючої ролі креативності відноситься перш за все характер того загальнокультурного фону, який робить можливою креативність, або навіть стимулює її. Для успішного протікання креативних процесів бажані два класи умов:

1) «заохочувальна настанова» (доброзичливість, схвалення) стосовно інновацій – самого факту їх появи;

2) відносна свобода, автономність інновацій (їх зародження, становлення та розповсюдження), відсутність жорсткого «нав'язування» їхнього характеру, напрямку розвитку і т. д.

Створення «заохочувальної настанови» стосовно інновацій у деяких випадках вимагає зміни, або навіть ломки певних настанов, які склалися в соціально-психологічній сфері, що може виявитися для неї серйозним ударом, хоча насправді в кінцевому рахунку приведе до її оптимізації. «За успіх доводиться платити ерозією традиційних цінностей» [Харрисон, 2008: с. 246], тобто прогресивний розвиток культури найчастіше «оплачується» її частковою зміною (втратою ідентичності) або навіть руйнацією. У сучасних умовах високодинамічного соціокультурного розвитку збереження повної культурної ідентичності часом призводить до стагнації та інших негативних наслідків, тоді як за прогресивний розвиток найчастіше доводиться «платити» частковою втратою культурної ідентичності.

Стосовно оптимальної культурної політики, яка могла б стимулювати креативність, даний парадоксальний висновок, на думку В. Петрова, означає рекомендацію селективної підтримки культурної спадщини: не слід «рівномірно» підтримувати широке соціальне функціонування всієї (цілком) культурної спадщини, бо деякі її компоненти можуть служити «консервативним гальмом» для прогресивного розвитку соціуму [Творчество..., 2011: с. 566]. Не все старе дає дорогу новому, і це треба враховувати при «тиражуванні», широкому розповсюдженні впливів культурної спадщини.

Що стосується відносної автономності інноваційної сфери, то вона потрібна для забезпечення, або навіть для гарантування можливості

«вільного польоту творчості», а також розквіту породжуваних ним інновацій, що мінімально стиснені зовнішніми обмеженнями. Відповідну еволюційну тенденцію можна сформулювати як відсутність прямого слідування характеру поточних інновацій характерові їхнього попереднього етапу. Конкретні форми майбутніх інновацій залишаються практично непередбачуваними.

Звідси, стосовно задач наукової та культурної політики, В. Петров формує наступну рекомендацію нежорсткого задання пріоритетів подальшого наукового й культурного розвитку: не варто жорстко визначати пріоритетні («магістральні») фундаментальні напрямки подальшого наукового і культурного розвитку та, відповідно, їхнього стимулювання (морального або фінансового). Надмірно жорстке задання пріоритетних напрямків може спричинити негативні наслідки – як для окремих галузей (науки, мистецтва та ін.), так і для соціокультурної системи в цілому.

Окрім наведених якісних наслідків зростаючої ролі креативності у суспільстві (заохочувальної настанови стосовно інновацій та автономності творчості), варто розглянути й кількісні наслідки цього феномену (сильну нерівномірність розподілу творчої активності, ріст «елітизму» творчої діяльності).

У творчому житті спостерігається досить специфічний характер розподілу креативної діяльності, що відповідає так званому «закону концентрації та розсіювання» («закону Бредфорда»), сутність якого полягає в наступному:

- по-перше, основна творча діяльність виконується надзвичайно невеликою часткою авторів; а в динаміці наукової діяльності це проявляється як процес накопичення переважаючого числа наукових праць на порівняно невеликій множині високопродуктивних учених, котрі несуть основне «інформаційне» навантаження;

- по-друге, основний масив творчих особистостей вкрай малопродуктивний, і вони різко контрастують з вищезначеною «верхівкою» розподілу [Петров, 1980: с. 19].

Спостерігається своєрідне «розшарування» в середовищі тих, хто створює інновації: формується «еліта» і «маса», яка слідує за нею. За так званим «законом Прайса», добре відомим у наукознавстві, якщо в деякій галузі зайнято N учених, то половина статей в даній галузі належить перу \sqrt{N} . Це також означає, що при рості розміру наукової галузі вона стає все більш і більш «елітистською».

Аналогічне «розшарування» відбувається й усередині кожної «еліти», яка відноситься до певного виду творчості. Д. Саймонтон у своїх дослідженнях показав, що і видатні філософи, і крупні вчені вирізняються крайньою «нетиповістю» стосовно своєї епохи, зовсім не відображаючи її дух. Таке відображення притаманне більш пересічним творчим особистостям. Дослідження художньої творчості [Мажуль, 2010] показали,

що результати діяльності істинних геніїв суттєво відрізняються від творчих результатів більшості їхніх видатних сучасників. Останні дуже близькі один до одного, більшою мірою відображаючи дух епохи, ніж породжуючи принципові інновації.

Така висока концентрація творчої діяльності може означати стосовно соціальної сфери різко зростаючий «антидемократизм», тобто величезну (і постійно зростаючу) реальну роль невеликої групи інноваторів – тих, хто створює основу для функціонування всього життя соціуму.

Головною рисою, характерною для креативно-інноваційної діяльності, є надзвичайно високі темпи її росту, які суттєво перевищують швидкість росту всіх інших показників соціально-психологічної еволюції. Для виявлення соціокультурних наслідків такого швидкісного росту В. Петров [*Творчество...*, 2011] пропонує розглянути два його аспекти:

– власне часовий аспект; адже фактично майже все інформаційне багатство, яке має у своєму розпорядженні сучасний соціум, створено протягом життя нинішнього покоління;

– просторовий аспект; адже динамічні процеси протікають з різною швидкістю в різних регіонах, різних національних культурах, і тому вклади, які вносяться різними культурами, далеко не рівні, і нерівність ця з часом лише посилюється.

Самі по собі дуже швидкі часові зміни перш за все наносять удар по основах традиційної етики, що склалася в соціумі. Попередні покоління жили в умовах інформаційного багатства, створеного раніше та мало змінюваного протягом кількох десятків років життя покоління (тобто середньої тривалості життя людини). Завдяки цьому, соціуму вдавалось «гармонійно поєднувати» дві основні етичні вимоги [*Творчество...*, 2011: с. 579]:

1. З боку соціуму бажана позитивна соціальна оцінка діяльності, яка здійснювалася представниками попередніх поколінь, і в першу чергу – безпосередніми попередниками даного покоління («батьками»). В існуючих раніше соціумах зазвичай були всі підстави для того, щоб ця оцінка представлялася як позитивна («діти» вдячні «батькам» за створення умов для успішного поточного функціонування соціальної системи). Позитивна соціальна оцінка діяльності попередніх поколінь приводить до достатньо сприятливих взаємостосунків між поколіннями.

2. З боку особистості бажане зростання статусу, пов'язаного з віком людини. Психологічною основою даної вимоги є загальновідома «порівняльна» природа емоцій, які переживає людина: емоція завжди обумовлена динамікою сприймання – співставленням поточних обставин (наприклад, умов життя) з обставинами попередніми [Голицын, 1997: с. 147-167]. Для переживання позитивних емоцій потрібен постійний прогрес за більшістю показників якості життя: за станом здоров'я, за фінансовим станом, за творчими досягненнями, за соціальним статусом та ін. Природний регрес деяких із показників (наприклад, стану здоров'я)

компенсується ростом інших показників, за рахунок «соціально гарантованих» заходів. Так, у традиційних культурах сходу вік людини має «самоцінність», тому навіть невелика вікова різниця між людьми автоматично породжує належні статусні відмінності. Автоматичний віковий ріст соціального статусу, відповідно, включає в себе й належну соціальну оцінку попередніх поколінь.

В. Петров [Творчество..., 2011: с. 579] зазначає, що раніше ці дві вимоги добре «вживались» одна з одною, що приводило до достатньо благополучного самопочуття носіїв традиційних культур. Проте зараз, внаслідок високих темпів інформаційного росту, перша з цих вимог стала втрачати свої основи, що зумовлює негармонійні взаємостосунки між поколіннями, які суттєво знижують якість життя. Відповідно, він пропонує рекомендацію: здійснювати – засобами соціальної та культурної політики – вплив на соціально-психологічну сферу в плані гармонізації взаємостосунків між поколіннями.

Просторовий аспект швидкого росту креативності – різні швидкості динамічних процесів у різних регіонах і культурах – теж має етичні наслідки. Просторова неоднорідність (тобто інформаційна нерівномірність) дає можливість інформаційного запозичення однією культурою творчих досягнень іншої культури (винаходів, засобів мистецтва та ін). З позиції етики випадки такого безкомпенсаційного запозичення можна оцінювати як ситуації «інформаційної крадіжки», оскільки в основному таке запозичення творчих досягнень здійснюється без належної компенсації зусиль, витрачених на ці досягнення. Проблема запозичення стосується більш просунутих культур – «донорів», досягнення яких переходять до культур менш просунутих – «акцепторів» (роль «донорів» у більшості наукових і технічних галузей наразі належить невеликій групі культур – американській, японській та ряду західноєвропейських).

Єдиним виходом із цього «етичного тупика» В. Петров [Творчество..., 2011: с. 580] вважає визнання «акцепторами» факту запозичення разом із вдячністю за досягнення, що стали результатом функціонування креативно-просунутих культур. Це може стати хоча б частковою компенсацією «донорам» за креативні запозичення. Високошвидкісний ріст креативності зумовлює необхідність «штучних впливів» на соціальну систему, яка природньо розвивається. Якщо раніше, при невисоких темпах креативно-інноваційного розвитку, відповідна регуляція в соціальній системі могла організовуватися автоматично, підсумовує автор, то в нинішніх умовах (і в майбутніх тим більше) у соціальній системі просто немає на це часу. Тому необхідно вдаватися до штучних впливів, що є результатом дослідницької рефлексії тих процесів, які відбуваються в соціальній системі.

Творчі досягнення країни в певний історичний період – це результат складної багаторівневої комбінації факторів. Велику роль

відіграє поява унікальних творчих особистостей, які виявляються авторами значних творчих продуктів. Проте ймовірність появи великих творців неоднакова в різних країнах і в різний час. Певну роль у цьому відіграють індивідуальні особливості населення – інтелект, відкритість досвіду та інші властивості. Однак існують культурні цінності та настанови, що змінюються з часом, вони і створюють те середовище, всередині якого культивуються творчі ідеї. Безумовно, творчість визначається не тільки психологічними факторами і культурою, але й соціальними інститутами. При цьому самі ці суспільні інститути виявляються неефективними без певних культурних традицій і психологічних особливостей населення.

Висновки. Головною рисою, характерною для креативно-інноваційної діяльності, є надзвичайно високі темпи її росту, які суттєво перевищують швидкість росту всіх інших показників соціально-психологічної еволюції. Для вияснення соціокультурних наслідків такого швидкісного росту розглядають два його аспекти: часовий (створення інформаційного багатства, яке має у своєму розпорядженні сучасний соціум, протягом життя нинішнього покоління) та просторовий (різні швидкості динамічних процесів у різних регіонах і культурах, тобто інформаційна нерівномірність).

Дуже швидкі часові зміни перш за все наносять удар по основах традиційної етики, що склалася в соціумі. Розглянуто дві основні етичні вимоги, які соціуму вдавалось «гармонійно поєднувати»: з боку соціуму бажана позитивна соціальна оцінка діяльності, яка здійснювалась представниками попередніх поколінь; з боку особистості бажане зростання статусу, пов'язаного з віком людини. Зокрема перша з цих вимог, внаслідок високих темпів інформаційного росту, втрачає свої основи, що зумовлює негармонійні взаємостосунки між поколіннями. Відповідно, запропоновано рекомендацію здійснювати – засобами соціальної та культурної політики – вплив на соціально-психологічну сферу в плані гармонізації взаємостосунків між поколіннями. Етичним наслідком просторового аспекту швидкого росту креативності є «інформаційна крадіжка», тобто можливість безкомпенсаційного інформаційного запозичення однією культурою творчих досягнень іншої культури. Виходом із цього «етичного тупика» є визнання «акцепторами» факту запозичення разом із вдячністю за досягнення.

ЛІТЕРАТУРА

- Голицын, 1997 – Голицын Г. А. Информация и творчество: На пути к интегральной культуре / Голицын Г. А. – М. : Русский мир, 1997. – 304 с.
- Любарт, 2009 – Любарт Т. Психология креативности / Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасни Ф. ; пер. с фр. – М. : «Когито-Центр», 2009. – 215 с.
- Мажуль, 2010 – Мажуль Л. А. Творчество и феномен «gaga avis» в свете информационного анализа: чем отличаются гениальные художники? / Мажуль Л. А., Петров В. М. // Мир психологии. – 2010. – №2 (62). – С. 60-70.
- Основные современные..., 1997 – Основные современные концепции творчества и одаренности / [под ред. Д. Б. Богоявленской]. – М. : Молодая гвардия, 1997. – 420 с.

- Петров, 1980* – Петров В. М. Математика и социальные процессы (Гиперболические распределения и их применение) / Петров В. М., Яблонский А. И. – М. : Знание, 1980. – 64 с.
- Творчество..., 2011* – Творчество: от биологических оснований к социальным и культурным феноменам / под ред. Д. В. Ушакова. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. – 736 с. (Научные школы ИП РАН).
- Харрисон, 2008* – Харрисон Л. Главная истина либерализма: Как политика может изменить культуру и спасти ее от самой себя / Л. Харрисон. – М. : Новое издательство, 2008. – 282 с.

REFERENCES

- Golicyn, 1997* – Golicyn G. A. Informacija i tvorcestvo: Na puti k integral'noj kul'ture / Golicyn G. A. – М. : Russkij mir, 1997. – 304 s.
- Ljubart, 2009* – Ljubart T. Psihologija kreativnosti / Ljubart T., Mushiru K., Tordzhman S., Zenasni F. ; per. s fr. – М. : «Kogito-Centr», 2009. – 215 s.
- Mazhul', 2010* – Mazhul' L. A. Tvorcestvo i fenomen «rara avis» v svete informacionnogo analiza: chem otlichajutsja genial'nye hudozhniki? / Mazhul' L. A., Petrov V. M. // Mir psihologii. – 2010. – №2 (62). – S. 60-70.
- Osnovnye sovremennye..., 1997* – Osnovnye sovremennye koncepcii tvorcestva i odarenosti / [pod red. D. B. Bogojavlenskogo]. – М. : Molodaja gvardija, 1997. – 420 s.
- Petrov, 1980* – Petrov V. M. Matematika i social'nye processy (Giperbolicheskie raspredelenija i ih primenenie) / Petrov V. M., Jablonskij A. I. – М. : Znanie, 1980. – 64 s.
- Tvorcestvo..., 2011* – Tvorcestvo: ot biologicheskikh osnovanij k social'nym i kul'turnym fenomenam / pod red. D. V. Ushakova. – М. : Izd-vo «Institut psihologii RAN», 2011. – 736 s. (Nauchnye shkoly IP RAN).
- Harrison, 2008* – Harrison L. Glavnaja istina liberalizma: Kak politika mozhet izmenit' kul'turu i spasti ee ot samoj sebja / L. Harrison. – М. : Novoe izdatel'stvo, 2008. – 282 s.

УДК 37.015.33

Надія Гапон

ПСИХОЛОГІЯ ВЗАЄМИН ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ У СВІТЛІ ЦІННІСНИХ ЗАСАД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Розглядаються результати аналізу наративів студентів, які відображають уявлення студентської молоді про особистісні та професійні якості сучасного викладача вищого навчального закладу. Акцентується на важливості формування педагогом власної саморефлексивної позиції, яка дозволяє йому побачити себе очима студентів та є запорукою самовдосконалення. Обґрунтовано, що педагоги повинні передбачати конкретні заходи із послаблення академічної нечесності студентів – списування, підказування, плагіатування. Просування високих етичних стандартів в університетах не лише ілюструє турботу про студентів, а й демонструє прихильність викладачів до формування майбутніх професіоналів з етичною поведінкою. У цьому напрямку потребує також удосконалення система підготовки і перепідготовки професорсько-викладацького складу вищої школи. Доведено необхідність посилення в українських освітніх закладах ціннісних орієнтирів європейської освіти.

Ключові слова: студентські наративи, особистість викладача, спілкування, саморефлексія педагога, академічна чесність.

Рассматриваются результаты анализа нарративов студентов, которые отражают представления студенческой молодежи о личностных и профессиональных качествах современного преподавателя высшего учебного заведения. Акцентируется на значимости формирования педагогом собственной саморефлексивной позиции, которая позволит ему увидеть себя глазами студентов и является залогом самосовершенствования. Обосновывается,